

Проблемы теории грамматического залога. – Л., 1978. – С. 102; ⁹Lakoff R. What You Can Do with Words // Proceeding of the Texas Conference on Performatives.– Arlington., 1977 – P. 88; ¹⁰Кацнельсон С.Л. Речемыслительные процессы // Вопросы языкознания. – 1984, № 4. – С. 9-11; ¹¹Кацнельсон С.Л. Типология языка и речевое мышление. – Л., 1972 – 216 с.; ¹²Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. – М., 1975. – С. 130; ¹³Холодович А.А. Проблемы грамматической теории. – Л., 1979. – С. 298; ¹⁴Мещанинов И.И. Проблемы развития языка. – Л., 1975. – С.287; ¹⁵Нунэн М. О подлежащих и топиках // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1982. – С. 356-375; ¹⁶Lyons Y. Semantics. – Cambridge, 1977. – P. 487; ¹⁷Mathesius V. А Зазн. праця – С. 101; ¹⁸Там само. – С. 107; ¹⁹Jespersen O. The Philology of Grammat. – NY., 1965. – P. 168; ²⁰Медведева Л.М. Указ раб.; ²¹Почепцов Г.Г. Предложение // Теоретическая грамматика современного английского языка. – М., 1981. – С. 276.

Калетнік А.А., асп.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ НЕОЛОГІЇ В НЕОКЛАСИЧНОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена проблемі формування теоретичних підходів до аналізу природи і функцій неології в неокласичному тексті. Розглядаються актуальність, наукова новизна проблеми, перспективні методи аналізу, обґрунтовуються завдання дослідження.

The article is devoted to the problem of the forming of the theoretical approaches to the analysis of the nature and functions of the neologics in the neoclassical text. The actuality, scientific newness, problems and perspective methods of the analysis are examined and also argued in the context of the tasks of the linguistic research.

Лінгвістичний пошук нового часу, звернений до антропоцентричного змісту в науковому аналізі, визначає коло важливої дослідницької проблематики, що передусім актуалізує маніфестацію у слові художньої свідомості людини. „Через образне слово, через чуттєвий образ, через образний світ мистецтва людині судилося „вичитати” з реальності духовне, боже, потойбічне”¹, вербалізувати персоніфіковане бачення світу. Митець слова в колі сучасної лінгвістичної проблематики розглядається не лише як автор тексту (екстралінгвістичний складник аналізу), але і як його внутрішня мотиваційна домінанта, що визначає змістову, семантичну

і художньо-естетичну цілісність тексту. Мовознавча спрямованість аналізу, в такому разі, полягає в тому, щоб навчальну домінують характеризувати, представити й інтерпретувати в термінах і поняттях лінгвістичної науки. Пріоритетним постає питання вихідних засад і концептуалізації мовознавчого аналізу художнього тексту, пошуку статусних критеріїв у лінгвістичному пізнанні феномена вербалізованої художньої свідомості.

Визначення мовознавчої дискурсивності в аналізі неокласичного тексту є **актуальною** проблемою для сучасного філологічного знання, тому що дозволяє предметно розглянути один із найбільш складних, понятійно і дефінітивно недостатньо окреслених напрямків літературно-мистецького процесу першої третини ХХ століття як цілісність естетико-мовного феномена, проаналізувати його мовні маркери, їх зумовленість екстра – й інтралінгвальними чинниками, визначити репрезентативні для стилістичної ідентифікації неокласичного тексту й відтворені у слові естетизовані сутності, окреслити їх функції та можливості впливу на семантичний розвиток української літературної мови. Зокрема, що є перспективним і водночас несподіваним із погляду традиційних уявлень про особливості неокласичного письма, зосередитися на питанні лінгвістичного статусу неологізмів у неокласичному тексті як найбільш виразних, стилістично позначених мовно-естетичних знаках авторської художньої свідомості.

Неокласичний текст ще не був об'єктом аналізу в українській лінгвістичній з погляду його неологічних характеристик. Сьогодні немає наукових розвідок, де неологічна творчість неокласиків була б розглянута в дослідницькому контексті системи авторського письма, не визначено статус і функції неологізмів як стилістичних і мовотвірних одиниць. Водночас зрозуміло, що висвітлення питань лексичної неології як репрезентативного складника мовної майстерності київської неокласичної плеяди сприяє формуванню системних уявлень про природу і сутність параметрів вербального представлення художньої свідомості митців слова, веде до загального поступу як у дослідженні мовотворчості неокласиків, так і в розумінні глибинних інтелектуальних процесів, що характеризують розвиток української літературної мови 20-х – 30-х років ХХ ст., тобто періоду, на який припадає київська неокласична творчість.

Актуальна проблематика зумовлює наукову **новизну** дослідження неокласичної неології, позначену увагою до можливості

лінгвостилістичної інтерпретації новотворів як ідентифікаційної характеристики авторського письма.

Наукова новизна і перспектива дослідження проблеми визначаються також епістемологічною ситуацією в українському національному мовознавстві, яке на початок ХХІ ст. завершило історичний цикл свого розвитку значними досягненнями в системно-структурному і функціональному описі української мови. Визначено основний категоріальний апарат лінгвістичних досліджень, сформульовано системні підходи до лексикографічного, лексикологічного, фонетичного, граматичного та функціонального дослідження мовних явищ. Одночасно залишається значне коло лінгвістичних проблем, що формулюються як перспективні в науковому аналізі, потребують нової аргументації або застосування методологій, позначених новітніми підходами в лінгвістиці: теоретико-логічне й онтологічне доведення причин еволюції національної мови, розгляд інтелектуальних потенцій літературної мови як вербалізованої свідомості, аналіз типів мовленнєвої діяльності в їх співвіднесенні з мовним прогресом, лінгвістичні спостереження над мовною особистістю як персоніфікацією існування літературної мови тощо. Лінгвістика не тільки мотивує й узагальнює науковий досвід в аналізі формально представлених мовних складників тексту, але й дозволяє пізнати глибинні характеристики мовної свідомості митця, фактологічно довести специфічні особливості його мовотворення, відбитого передусім у неології.

Теоретичні засади лінгвістичного аналізу спираються на визначений **об'єкт** дослідження – специфіку неології в неокласичному тексті. Явище неології традиційно привертає дослідницьку увагу, а тому на сьогодні досить глибоко і різноаспектно осмислене з наукового погляду. Акцентуючи увагу на функціональному статусі неологізмів і зважаючи на відомі в мовознавстві результати спостережень за природою і словотвірними особливостями неології, логічним є, на наш погляд, узгодити об'єкт аналізу з лінгвостилістичною аспектністю. Водночас послідовне розуміння заявленої об'єктності передбачає визначення позиції щодо критеріїв неологічності.

Відповідно до енциклопедичних дефініцій, неологізми – це слова, значення слів чи словосполучень, що з'явилися в певний період у мові або використані один раз (т. зв. okazіональні слова) в

певному тексті чи акті мовлення². Однак така дефініція не завжди є задовільною. Дискусія точиться навколо однієї з головних ознак – новизни. Так, О.Г. Ликов підкреслює, що ознака новизни не має формалізованих або кількісних характеристик, а тому „не дається в руки”³. Інші науковці наголошують на суб’єктивності критерію новизни: те, що є новим для одного мовця, для іншого є відомим і абсолютно звичним⁴. До такого розуміння сутності неології схиляються й інші гуманітарії, які досліджують феномен новотвору. Психолінгвістичні експерименти довели, що об’єктивна новизна слів (представленість їх у словниках нових слів і значень) не збігається із суб’єктивною новизною, а до розгляду суб’єктивних неологізмів потрапляють такі слова як рос. *погост, вотице, исполать* та ін.⁵ тобто відбувається нейтралізація полюсів *нове – архайчне*.

Прагнення теоретично осмислити проблему лексичної неології призвело до появи кількох взаємодоповнюючих теорій: стилістичної (відносить до неологізмів стилістично марковані слова, значення слів і фразеологізмів, вживання яких супроводжується ефектом новизни – О.Г. Ликов, О.В. Сенько та ін.); психолінгвістичної (визначає неологізми як мовні одиниці, що не зустрічалися раніше в індивідуальній мовній практиці мовця, тобто акцентує суб’єктивну, індивідуальну новизну мовної одиниці – С.І. Тогоєва та ін. представники тверської лінгвістичної школи); лексикографічної (неологізмами вважаються слова, відсутні в сучасних словниках – К. Барнхарт⁶); денотативної (розглядає як неологізми тільки ті слова, що позначають нове явище (денотат, реалію) або поняття – Козирев, Черняк); структурної (неологізми – це тільки ті слова, що мають абсолютну формальну новизну, як от: *ліліпут, лавсан, кодак*); конкретно-історичної Н.З. Котелової (неологізми визначаються за трьома конкретизаторами: історичний період стану мови, до якого відповідного слова у мові не було; сфери і жанри вживання, типу новизни⁷). А пов’язані з цими теоріями напрями досліджень формуються як структурно-семантичний, соціолінгвістичний, когнітивний, психолінгвістичний, динамічний⁸.

Неологізми можуть визначатися дослідниками за денотативною ознакою (позначення нових реалій) або за стилістичною (ефект експресивної новизни). Аналізують також відносні неологізми як результат переміщення слів з однієї сфери мови в іншу або актуалізацію застарілих (Котелова Н.З., Тараненко О.О.)⁹. Принагідно зазначимо, що проблему поставив Л.А. Булаховський ще 1937 р.,

звернувши увагу на перенесення слова з тієї сфери, де воно „перебувало без спеціальної виразності, у сферу іншу, усвідомлену іноді – у примхливій асоційованості з поданою і разом із тим – у відмінності від неї”¹⁰

Разом із тим у лексикології існує проблема т. зв. потенційних слів, тобто слів, „яких фактично немає, але які могли б існувати за умов бажання історичної випадковості”¹¹. Йдеться про новотвори, що органічно узгоджуються як із самою словотвірною системою мови, так і з її лексико-семантичними особливостями. У лінгвостилістичному аналізі неокласичної неології маркерами естетичної цілісності текстів художнього напрямку, як і авторського письма, є новотвори різних типів: індивідуально-авторські, позначені пошуком персоніфікованого слова в їх численних за способом творення модифікаціях (граматичні деривати, семантичні зміщення, символізовані семантичні сутності явищ і понять та ін.), а також неологізми, новизна яких (абсолютна або відносна) для того періоду не викликає сумнівів.

А отже, локалізована стилістичними підходами неологія формує **предмет** дослідження, визначений функціональними зумовленостями і характеристиками лексичних неологізмів у смисловій і художньо-естетичній архітектоніці неокласичного тексту, який розглядається у плані його дискурсивних вимірів, особливостей колективного ідіолекту (колективної мовної особистості) та персоніфікованого мовно-естетичного ресурсу.

Мета дослідження полягає, отже, в лінгвістичній об’єктивації складних мисленнєвих процесів творення нової інтелектуальної вербалізованої у художньому слові реальності, обґрунтуванні естетико-художніх засад і критеріїв неології в поетичному доробку поетів-неокласиків, встановленні їх структурної, семантичної і функціональної своєрідності як здатності репрезентувати і визначати специфіку неокласичного поетичного дискурсу.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання мовознавцем важливих для дослідження **завдань**:

- лінгвістично обґрунтувати мовно-естетичну специфіку неокласичного тексту в аспекті дослідницької диспозиції мовознавчих / літературознавчих методологічних підходів;

- проаналізувати концептуально визначені неокласиками критерії неологізації художнього тексту;

- розкрити своєрідність лінгвістичного статусу неологізмів у неокласичному дискурсі;
- визначити характер творення і продуктивність неокласичної неології;
- провести інтерпретативно-функціональний аналіз лексичних новацій з урахуванням природи і специфіки мовно-естетичної рефлексії у неокласиків.

Достатність спеціального епістемологічного аналізу завжди є скорельованою з методологією дослідження. **Методологічні засади** інтерпретації неологізмів у неокласичній творчості спираються на сучасне, антопологічно вмотивоване, розуміння взаємозв'язку і взаємозалежності творчих актів і їхнього вербального представлення. Різномасштабний аналіз матеріалу передбачає, в такому разі, застосування комплексного структурно-функціонального методу, інтерпретативних лінгвістичних методів, які корелюються з компонентним і контекстологічним аналізом, а також прийомами спостереження, зіставлення і порівняння. Продуктивним для фактологічного доведення запропонованих теоретичних підходів є, на наш погляд, метод дедукції, який дозволяє скорелювати спостережене загальне і часткове в неології неокласичного тексту.

Формулювання принципів аналізу неології в художньому тексті передбачає прогнозування теоретичного значення дослідження. **Теоретична цінність** визначеної аспектології полягає у вперше здійсненому в категоріях і прийомах лінгвістичної інтерпретації та спостереження синкретичному за широтою постановочних завдань проблеми, дослідженні неології як ідентифікуючої характеристики неокласичних текстів. У новій для українського мовознавства теоретико-епістемологічній парадигмі розглядаються мотиваційні критерії виникнення неології як персоніфікованої моделі вербалізованої художньої свідомості, з'ясовуються особливості творення і функціонування неології, що є репрезентантом мовної свідомості автора і літературно-художнього напрямку. У нових для лінгвістичної апробації текстах аналізуються активні для художнього слова процеси символізації семантики і значеннєвого, граматичного й функціонального розвитку літературного слова.

Теоретична перспектива дослідження неології в неокласичному тексті дозволяє, таким чином, виробити механізм наукового заглиблення у складні психолінгвістичні процеси мотивації і

реалізації мислєдїяльностї людини, пов'язаної з творчим актом авторського називання і персонїфікованого свїтовідчуття.

¹Жулинський М. Шлях із неволї, з небуття // Михайло Драй-Хмара. Літературно-наукова спадщина/ Упорядк. С.А. Кальченка, А.В. Рїпенко, О.Ф. Томчука. – К., 2002. – С. 640; ²Котєлова Н.З. Неологизмы // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990; Тараненко О.О. Неологізм //Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000; ³Льков А.Г. Современная русская лексикология. Русское окказиональное слово. – М., 1976. – С. 100; ⁴Миськевич Г.И. Новые слова, их принятие и нормативная оценка (проблема новых слов в культурно-речевом аспекте) // Актуальные проблемы культуры речи. – М., 1970. – С. 245; Намитокова Р.Ю. Окказиональная ономастика и ономастические окказионализмы // Эволюция семантических и функциональных свойств русской лексики. – М., 1987. – С. 7; ⁵Тогоєва С.И. Психолінгвістическіє проблемє неології / Тверської гос. ун-т. – Тверь, 2000. – С. 41-47; ⁶Барнхарт К. Англійський словарь новых слов. – М., 1963; ⁷Котєлова Н.З. Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов // Новые слова и словари иностранных слов. – Л., 1978; ⁸Попова Т.В. Неология и неография современного русского языка/ Т.В. Попова, Л.В. Рацибурская, Д.В. Гуганова. – М., 2005; ⁹Булаховський Л.А. Курс русского литературного языка: 4-е перераб. изд. – К., 1949. – с. 34; ¹⁰Винокур Г.О. Маяковский – новатор языка. – М., 1943. – С. 15.